

rem, ut sciat an converti velit, vel cohabitare sine contumelia Creatoris. Non tamen necessariam esse separationem iudicalem, licet utilis sit, sed quamcumque aliam, per quam certa haberi hotitia possit, sufficere probationem. Addit. num. 7. negari non posse predictam declarationem fuisse duriusculam, & molliendam additione illa. Luxta quem dicendi modum in Decreto praedicto nihil habetur speciale, cum ex eo tantum ducatur id, quod iure Canonico dispositum inuenitur: posse videlicet coniugem conuersum ad alias nuptias transire, si legitimus consors in sua infidelitate permanere velit, pro quo à nobis dati Textus plures num. 406. & seqq. Non videatur autem id credibile, quod nec verba præseverunt, neque conueniens appetat ut tanti Pontificis declarationem duriusculam pronuntiemus. Vnde in editione posteriori id sublatum, neque declarationis Pontificia ad Indias spectantis mentione illa, & quod ad duritatem locutionis attinet, ob reuerentiam Apostolica. Sedis fieri potuit: aliud autem, quia declarationis notitia peculiaris defuit, ut in aliis accidit ad Indias pertinentibus. Est autem in posteriore editione Consilium primum citati libri & Tituli, sicut tertium quod est in priore secundum: quod & consuli utliter potest: continet enim pro materia præsenti doctas & viles decisiones.

53 Illa autem quæ est in praedicto Consilio secunda, ad calum, de quo agimus, specialius conductit, dum statuit Pontificem posse dispensare in matrimonio infideli, quando coniux uterque conuertitur, sicut potest in matrimonio fidelium rato & non consummato. Matrimonium enim ratum Fidelium maioris roboris est, cum sit Sacrementum, quod plus est quam ratum, sed contractus purus habens inseparabilitatem moralem solâ lege naturæ inducat. Hoc ergo posito, si iusta & pia dispensandi causa sit cum Fideli conuerso, & vxor pariter conuersa consentiar, de quo agit circa dubium tertium, nihil valori & conuenientia, dispensationis obstabit. Iuxta quam doctrinam dici potest Pium V. in praefato Decreto, majori cum fundamento processisse: dispensatio enim iusta exigente causa, non ut absoluto rubat Fidelis conuersus, eam ducento vxorem ex Fidelibus, que sibi placuerit; sed quæ pariter conuersa est, ut sic etiam eidem fauere: dum enim prima vxor conuerti nequit, videatur nuptius cum alia consentire.

54 Quibus addi potest etiam renuente vxore stare posse dispensationem: quia licet communiter loquendo Papa non præiudicet iuri tertij, iuxta regulam Cancellariae: præiudicare ramen potest, iusta interueniente causa, ut ostendit Nauarros citato Consilio, alijs tertio, numer. 15. & 17. quam doctrinam causæ præsenti adaptat, independenter à consensu vxoris. Si enim ille necessarius est, iam non datur præiudicium tertij, quia scienti & volenti non sit iniuria. Licet ergo regulariter loquendo standum sit dispositio ni Cap. Gaudemus, ex ea non tollitur quin locus sit dispensationi, & attentâ Indorum indole iudicari causa sufficiens potuit quæ superius est tradita num. 425. vnde P. Cornelius in citatum locum Apostoli 6. Adde Concilium, ait quod licet Canon Concilij Toletani prohibentis cohabita-

tionem non obliget generaliter, quia Concilii Provincialis est: dato tamen quod de infidelibus absolutè loquatur, & non tantum de Iudeis, (quod ipse negat) fecit esse in Hispania, & ubi Ecclesia hoc statuere vellit, cestante scandalo, & impedimento eâ de causa conuersio nis.

55 Si dicas hoc non esse doctrinæ à nobis traditæ num. 408. conforme; iuxta quam coniux volens sine contumelia Creatoris cum coniuge conuerso habitare, dimitti non potest aliarum intuitu nuptiarum, pro quo & stat P. Arriaga Disputat. 25. de Fide, num. 40. quia non potest humana dispositio Christi præcepto ab Apostolo promulgato contraire. Responderi conuenienter potest, Primo iuxta sententiam, de qua citato num. 408. non esse præceptum, sed Concilium: pro quo videri potest Leander Tomo 2. Tractat. 9. Disput. 12. Quasi 10. P. Aegidius Disputat. 26. de Sacramentis, qui n. 61. specialiter declarat quomodo non obstat Cap. Gaudemus. Et P. Iustianus in 1. Corinth. 7. v. 10. ubi ait omnes fecerit Doctores Scholasticos pro eâ esse sententia, in quo deceptus. Et ita illam amplecti Pontifices potuerunt, quia pro casu eis accidit opportuna. Secundò, eti præceptum sit, locum esse dispensationi, sicut in votis & aliis est cernere, cum præfertim non sit in toto rigore diuinum, sed Ecclesiasticum, iuxta datam explicationem. Vnde in eo variationem esse posse, nedum dispensationem, traditum cum aliis P. Thomas Sancius additus numer. 410. & Pontificem posse in quacumque lege Apostolicâ humanâ dispensare, communis est Theologorum sententia, ut videri potest apud Dianam Parte 8. Tractat. 3. Resolut. 3. Pro quo & facit P. Cornelius nuper adductus ad ostendendum locum esse dispensationi.

56 Quomodo autem diuinum præceptum dici possit, eti alias Apostolicum, sic ex doctrinâ D. Augustini Lib. 1. de adulterinis coniugiis Cap. 18. optimè explicari potest. Præmittens enim verba illa ex 1. Corinth. 7. v. 4. Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam, sic infert: Proinde intelligentum est etiam ipsa, quæ à Domino non iubentur, sed à sancto eius famulo utiliter suadente, eodem Domino inspirante suaderi, &c.

57 Sed obici non leuiter potest, ut præceptum diuinum haberi debeat, & non Apostolicum. Nam ideo Apostolicum videtur dicendum, quia Apostolus id non obscurè videtur indicare, dum ait: nam ceteris ego dico, non Dominus. Atque ea verba non ad sequentem, sed ad præcedentem sententiam pertinent, quatenus consilia pro cœlibatu tradiderat, ut doctri tenent Interpretes, ex quibus Guilielmus Estius, pro eo laudans Ambrosium, Catharinum, & Ioannem Hesselium præceptorem suum, P. Cornelius, & P. Stephanus Menochius. Quod satis docte & subtiliter ex ipso textu deducit ex citatis Patribus prior. Interpretatio enim correctissimæ Vulgata, iuxta quam post prædicta verba punctum extat, ostendit inter illa & sequentia nullum esse nexum. Tum quia illud, Nam ceteris, antithesim continet, ut est compertum; nulla autem aptior quam ut respondeat illi: Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt &c. ubi de matrimonio fidelium specialiter non loquitur, quando scilicet coniux uterque fidelis est; quia si ita esset, unico verbo addito conuenienter

habet expressisset, dicens videlicet: Fidelibus autem, qui matrimonio &c. licet v. 5. ad fidèles obiter le conuertat, suadens ut ab vsu coniugij temporant, cum ex munro consensu vacant orationi. Leges ergo matrimonio proprias, secundum legitimam illius institutionem proponit, sive plane diuinæ. Cum igitur ad coniuges disparis cultus progreditur, continuatio aperta similis propositionis est, neque de suo quidquam ingreditur, quod ad separationem pertinet: & ita volente coniuge infideli cohabitare, non licet dimissio, & ad alias nuptias contulare. Et ita semper ab exordio Ecclesie fuisse seruatum testatur Estius.

58 Sed hæc quidem non videntur urgere, & in primis punctum post verba prædicta appositum. Nam veteris &c. non arguit illa ad prædictam pertinere: eo enim stante currere Apostolica doctrina potest, communis Doctorum assentio recepta, ut, quod sequitur, illius præceptum sit. Liceat enim iuxta communiores interpretationes leges, aut comma, aut duo puncta subiicienda videbantur; stare optimè potuit vni puncti conclusio, quia quod sequitur, ita proponitur, ut integrum sententiam supponat, dum Apostolus id, quod dicturus est, non Domini, sed suum esse præceptum statuit. Aesit dicat: Quod sequitur, iam non Domini, sed meum præceptum est. Quod si sub hac forma dixisset, punctum certe, & non comma, aut duo puncta apponi debuissent.

59 Quod quidem ex versu 23. ubi similiter loquitur, optimam habet probacionem: sic enim ibi: De Virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do tamquam misericordiam concessum à Domino, ut sim fidelis. Et cum statim sequatur, quod se dixerat datum esse consilium, verbis illis: Existimo ergo &c. nihilominus puncto sententia clauditur, ob rationem dictam, propter quam Sapientissimus Arias Montanus in translatione sua iuxta Græcum textum Versu 10. ubi Vulgata versio habet: Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus uxorem à viro non discedere, &c. Sic Græca secutus habet. Matrimonio iunctis præcipio, non ego, sed Dominus. Vxorem à viro non discedere. Puncto scilicet post vocem Dominus adiecto. Non ergo ab interpretatione solidum sumi argumentum potest profundâ præfata interpretatione.

60 Quod autem Apostolus clarius potuerit loqui, (quod etiam obicietur) parum moutere debet, quia & hoc obici pariter sic argumentibus potest. Modus enim loquendi prædictus id sonat, quod sententia communis ampliatur, & vnius verbi mutatione cessabit dubitatio, si videlicet Apostolus ita diceret: nam innuptus ego dico, non Dominus. Si omnia essent obvia & plana in Scripturis, non essent Interpretes necessarij. In Matthæi 19. vers. 9. s. Dicit, Cur ergo, notat P. Cornelius, cuius est præfata obiectio, quod dum concisè vult Euangelista vñ oratione multa complesti, verum est in eo illud: Dum brevis esse labore, obscurus fio. Opus ergo est ut in talibus elucidandis Interpretum laborem industria. Et antithesis quidem manifesta est, sed ita matrimonio iunctos, utrumque fidèles, & disparis cultus. Quod enim cum prioribus loqua-

erat Thefauri Indici Tom. II.

tur Apostolus, id indicat quod de abstinentia ab vsu coniugij dicitur, ut vacetur orationi: neque id solum, sed contextus totus. Vers. 2. Unusquisque suam uxorem habeat, & unaquaque suum virum habeat. Vers. 3. & 4. soluendi debiti coniugalis proponitur obligatio. Quod equidem ad fidèles spectat, quia responsio est ad illorum interrogacionem, ut constat ex versu 1. De quibus autem scriptis mihi. & illi de coniugibus disparis cultus nihil in ea quæstione, sed de fidélibus: de prioribus enim quæstio est tertia; & ita illas proponeat P. Cornelius, ut videri potest in synopsi Capitis. In vers. 5. 6. & 7. De continentia agit intuitu orationis, & qualis in eo tenendus modus cum hortamento ad cœlibatum, pro quo se ponit exemplar. Vers. 8. & 9. non nuptis & viduis modum agendi præscribit. Et quis non videat hæc ad fidèles tantum pertinere? Vers. 10. sequitur statim: Iis autem, qui matrimonio &c. in quo appetit antithesis iis respondens, quæ immediata præcesserat, de non nuptis inquam & viduis.

61 Vers. autem 11. indissolubilitatem matrimonij exponit, inter fidèles inquam, quia cum illis loquebatur, neque ad ipsum spectabat leges pro eo infidelibus promulgare, ut testatur idem ad eosdem scribens Corinthios Cap. 5. vers. 12. eius auctoritatem in causa præsenti adducit Innocentius Tertius in Cap. Gaudemus, dum cum ipso ait: Quid enim mihi de iis, quiforis sunt, iudicare? Quibus propositis, statim taliam Apostolus subiungit antithesim, de qua differimus: Nam ceteris ego dico &c. Ex quibus habetur rion bene Estium afferre expositionem dictam argui improbatum ex eo quod nullâ significatio sit indicans Apostolum de coniugibus utrumque fidélibus locutum. Statigit à nobis tradita fatis inconclusa doctrina, verbis Apostoli consona, & communis Doctorum sensu corroborata.

62 Neque verum est Glossas aliquas in circa Capita Decretalia illi esse contrarias, ut ait P. Cornelius, qui ut veriore amplectens sententiam nostram Iuri conformem, iuxta quam coniux sine contumelia Creatoris cohabitare volunt, dimitti nequit, cum id prohibeat Apostolus, neque illius prohibitio solam habeat consilij vim Versu 15. 8. Sed S. Paulus ita subdit: Id sane verius, quia, ut dixi, hoc tantum vult S. Paulus: & Canones citati, (scilicet Cap. Quanti. Cap. Gaudemus. Cap. Si Infidelis 28. quæst. 2.) & quia priores Doctores contraria sententia tantum nituntur Glossas in Capitulo, que paullo ante citavi: que Glossæ subinde Aurelianenses sunt, & textui deformes ac reformandas. Sic ille, Aurelianensis Glossas vocans, id est, exigua auctoritatis, & vix alios quam suos ligantes auctores, allusione ad Aurelianæ leges aut iudicia Caj. Aurelij Cottæ, quarum auctoritas petens Senatores erat, & nonnullos alios.

63 Non inquam est verum, quia Glossæ dictorum Capitum nihil habent vñ ratione contrarium, ut consilienti constabit: immo aperte faret Glossa in Cap. Si Infidelis 5. Hic distinguendum, sic enim ibi: Gratianus bene distinguit in hot 5. dicens quod si alter coniugum fuerit conuersus ad fidem, vel si Infidelis voluerit ei cohabitare, Fidelis altero vivente contrahere non poterit. Si autem Infidelis noluerit cohabitare Fideli, tunc Fidelis Infidelis vivente potest contrahere. Si autem vierque est conser-

LL 3 sus

sus ad fidem, vel si ab initio veerque fuisset Fidelis, licet alter eorum à fide discedat, alter tamen nullo modo contrahere potest, quia ratum fuit matrimonium inter eos. Atque hac distinctio est Canonice bona. Et probatur extra, de diuiniis. Quanto. Sic Glossa, cui nihil est in duabus aliis Capitulo dictorum aduersum, deformis Textui, eaque de causa reformatum: unde neque ipsis Doctores contrarij nit potuerunt. Quidquid de illâ merito reprobanda assertione sit, ibidem occurrente; matrimonii scilicet coniugum infidelium solui quod vinculum, si uno ad fidem conuerso alter recedat. Et est Ioannis Andreæ non reprobata in Cap. Si Infidelis, §. Ius: bene tamen in Cap. Gaudemus: unde iam reformatum quod P. Cornelius reformatum arbitratur.

64 Melius posset obiici Cap. Iam nunc & Cap. Sic enim 28. quæst. 1. vbi ex D. Augustino Lib. 1. de adulterini coniugis, Cap. 13. & seqq. statuit aperte D. Pauli monitionem præcepti vim non habere, sed confilij. Verum id non obstat, quia illorum Capitulum doctrina, cum solius D. Augustini sit, priuata illius lenitatis tantum est quam auctoritatem: cum tamen Pontifices postea id decreuerint, quod in Iure, citatis Capitibus, habetur. Neque id mirum, cum Innocentius Tertius in citato Cap. Quanto, cuiusdam Prædecessoris sui Decretalem Decisionem expungat verbis illis: *Quidam Prædecessor noster sentire aliter videatur.* Fuit autem ille Coelestinus Tertius in Cap. Laudabilem de conuersis, infidel. in quo iam non extat. Sic Glossa ibidem verb. *Prædecessor.* Pro quo & facit id, quod ipse Doctor sanctus scribit Lib. 2. Retractionum Cap. 57. in hunc modum: Scripti duos libros de coniugis adulterini, quantum potius secundum Scripturas, cupiens solvere difficultiam questionem. Quod utrum enodatissimè fecerim nescio: immò vero non me peruenisse ad huius rei perfectionem sentio: quamuis multos fini secus aperuerim: quod iudicare poterit quisquis intelligenter legit.

Circa Caput XIX. & num. 450. & seqq.

Ubi de obligatione pauperum circa decimas, & consuetudine.

65 **S**acra Rota in Decisione quadam 15. Januarij 1646. apud Dianam Parte 8. sic habet: Paupertas non excusat à solutione decimarum, nisi tanta quod si decimas soluerent, fame perirent. Sic illa, Auctores pro eo inducens: in quo tamen alij mitius loquuntur. Videamus Leander Parte 3. Tract. 6. Disput. 6. Quæst. 28.

66 Et de uno foerū solvendam decimam iuxta estimationem, stante consuertidine, tradit P. Fagundez de 5. Ecclesiæ Præcepto Libr. 1. Cap. 5. numer. 2. ex Rebuffo, quem transcrit Leander Tomo 2. Tractat. 9. Disput. 5. Quæst. 12. unde non penitus damnanda videtur, nisi ubi foerū exiguae estimationis sit: neque enim de minimis curare generositas Ecclesiæ debet, de cuius nec curat Prætor.

Circa Caput XX. & num. 461.

Ubi de dispensatione in voto castitatis.

67 **Q**uod Diana contra Croulers statuit adducens alios, de Religiosis statuerat Parte 6. Tract. 6. Resolut. 50. Et fragilitatem in vidente esse sufficientam causam dispensationis firmanit multi, quos adducit & sequitur Parte 10. Tract. 12. Resolut. 1. §. Stando igitur, & sequenti. Vbi quod si non sufficiat, adiuncta tamen inconsideratio & lenitas in vouendo, causam sufficientem integrant, vt idem cum aliis determinat. Immò & solam sufficere leuitatem in vouendo, etiam si difficultas implendi non sit, sufficientem esse rationem docuerat cum aliis citata Parte 6. Tractat. 7. Resolut. 24. quod bono nitor fundamento. Pater etiam Tamborinus Libr. 3. in Decalogum Cap. 16. §. 4. ex P. Sancio rationes ad dispensandum sufficietes adducit. Plus autem circa hoc vide in Indice. V. Votum.

Circa Caput XXI. & n. 466. & seqq.
ac num. 153.

Ubi de dispensatione in petitione debiti.

68 **P**riuilegium Pij V. vim etiam nunc habere ex Leandro de Sacramento omnino videtur Tomo 2. Tract. 9. Disput. 24. Quæst. 16. & 17. & Martino à S. Joseph, proponit Diana Parte 10. Tractat. 14. Resolut. 20. Vigore etiam aliud Iulij Secundi, ex eodem Leandro, & Mag. Candido habetur, iuxta quod consent illi Confessarios Regulares dispensare posse sine deputatione Provincialis, & cum sola Localis Praefat facultate, quod & videtur probare Machadus Tomo 1. Lib. 5. Parte 3. Tract. 3. Documento 2. n. 2. ab eodem adductus: quidquid scrupulosius dixerat Parte 6. Tract. 8. Resolut. 32. & pro priuilegio Pij V. & aliorum videndum etiam Bollus Parte 1. Tractatu de Matrimonio, Cap. 5. numer. 10. & 14. licer abnuat P. Quintanad In Casibus Iubilai. Cap. 16. numer. 9. & 10. Qui tamen num 11. & 12. aperte suffragatur.

Circa Caput XXII. & num. 481. & seqq.

Ubi an Indi excommunicationi subiaceant.

69 **F**acit pro illis quod ex Martino à S. Ioseph habet Diana Parte 10. Tractat. 12. Resolut. 36. in fine, addens Leandrum & Trulench, pueros scilicet ante duodecimum annum non esse obnoxios excommunicationi, quæ ab Ecclesia pro suorum præceptorum violatione decernitur, de quo ipse alibi, & consuli eiusdem Summa potest. Plus autem cum aliis addit Vericelli Tomo 1. Tract. 8. Quæst. 66. num. 33. pueros scilicet ante decimam quartum non ligari, &

ante

Circa Titulum XIII. Cap. III.

15

duodecimum puellas, & de excommunicatione agit ab Episcopis imposita, sed aliorum sententiarum generaliter loquentium innixus. Ex quibus est etiam & Leander Tomo 1. Tractat. 5. Disputat. 3. Quæst. 57. generaliter loquens, plenam ad incursionem exigit pubertatem, plures pro eo adducens, scilicet addat ad minus duodecimum requiri in pueris, nihil de foemini adiiciens. Pueris autem Indi communiter loquendo simillimi, licet multi, ut alias dixi, Europæos plures exæquent ac superrent, circa quos regula indicata seruanda.

AD TITVLVM XIII.

Circa Caput III.

Ubi de necessariâ presentatione Litterarum Apostolicarum ad ineundum Episcopatum.

70 **V**ia post scripta citato in Capite, & prælo transmisla, circa calum, de quo ibidem Decretum Sacra Congregationis Cardinalium Concilij Tridentini Interpretum vulgata est, & SS. D. Alexandri VII. Apostolicum Breue eidem conforme proditum, quibus ea, quæ à Nobis dicta, videntur aliquatenus infirmari: opera pretium duxi ea hoc loco addere, quæ in negotio adeo perplexo conducere poterunt, erratis quorumdam ex similitudine intelligentia confutatis. Breue ergo, in quo & Decreti specifica mentio, sic se habet.

ALEXANDER PP. VII.

Ad futuram rei memoriam.

Alia pro parte Vener. Fratris Episcopi Ciuitatis Assumptionis, nuncupatae Provincie Paraguariensis in Indijs Occidentalibus, Congregationi Venerabilis Fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium, Concilij Tridentini Interpretum, expositum, quod ipse Episcopus possessionem Ecclesie Ciuitatis Assumptionis huiusmodi apprehendisset, & se à Venerabili etiam Fratre Episcopo Tucumanensi consecrari curasset, non presentatis Litteris Apostolicis prouisionis & prefessionis sue in Episcopum eiusdem Ecclesie, que tamen revera concessa prius & expedite fuerant; deque ipsa concessione & expeditione, prœijs aliquibus informationibus, aliqualiter constabat. Quodque consecratio huiusmodi ab uno predicto Episcopo Tucumanensi, assistentibus duobus de Capitulo Canonico, peracta fuisset, non exhibito Apostolico dispensationis indulto; quod tamen re ipsa prius concessum fuerat, & sub aliquali huiusmodi concessionis notitia, aut saltem presumptione, (quia scilicet Sedes Apostolica

ELL 4